

Sygn. akt II CSK 412/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 maja 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący)

SSN Wojciech Katner (sprawozdawca)

SSN Marian Kocon

Protokolant Anna Banasiuk

w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości F.

Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w upadłości likwidacyjnej w W.
przeciwko M. Ż.

o zapłatę 74.969,17 zł ,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 27 maja 2015 r.,

skargi kasacyjnej pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Ł.

z dnia 30 grudnia 2013 r.,

**uchyła zaskarżony wyrok w całości i przekazuje sprawę
Sądowi Okręgowemu w Ł. do ponownego rozpoznania wraz z
rozstrzygnięciem o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 30 grudnia 2013 r. Sąd Okręgowy w Ł. oddalił apelację pozwanego M. Ż. od wyroku Sądu Rejonowego w P. z dnia 4 lutego 2013 r., mocą którego zasądzona została od pozwanego na rzecz powoda Syndyka Masy Upadłości „F.” Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w upadłości likwidacyjnej w W. kwota 74 969,17 złotych z ustawowymi odsetkami i kosztami procesu.

W sprawie ustalono, że pozwany w ramach własnej firmy świadczył na rzecz powódki, jeszcze przed ogłoszeniem upadłości Spółki, usługi w zakresie załadunku i rozładunku samochodów i wystawił powodowi w okresie od 31 sierpnia do 3 października 2009 r. trzy faktury VAT na łączną kwotę 119 805,40 złotych. Dnia 3 listopada 2009 r. ogłoszona została upadłość Spółki „F.” z możliwością zawarcia układu, z ustanowieniem zarządu własnego upadłego nad całym majątkiem. Wykonując zobowiązania wynikające ze wskazanych faktur upadły wpłacił na rachunek pozwanego, w okresie od 4 listopada do 18 grudnia 2009 r., łącznie 74 969,17 złotych. Dnia 29 kwietnia 2011 r. zmieniony został sposób upadłości Spółki z układowej na likwidacyjną i wyznaczony został syndyk masy upadłości. Pismem z dnia 6 lutego 2012 r. wezwał on pozwanego do zwrotu całej otrzymanej kwoty, jako wierzytelności powstałej wprawdzie przed ogłoszeniem upadłości, ale objętej układem z mocy prawa, a zatem i bezwzględny zakazem spełniania świadczeń z takich wierzytelności jak pozwanego.

Sąd Rejonowy uwzględnił powództwo i poza powołaniem art. 87 p.u.n. oparł się także na art. 410 § 2 k.c., uznając, że odpadła podstawa prawna świadczenia upadłego na rzecz pozwanego (*condictio causa finita*) i ciąży na nim obowiązek zwrotu uzyskanego świadczenia do masy upadłości. Sąd drugiej instancji podzielił ustalenia faktyczne i ocenę prawną zaskarżonego wyroku, z tym jednak, że za podstawę obowiązku zwrotu świadczenia przez pozwanego przyjął brak zobowiązania upadłego wobec pozwanego w chwili spełniania świadczenia (art. 410 § 2 k.c. - *condictio indebiti*).

W skardze kasacyjnej pozwany zarzucił zaskarżonemu wyrokowi naruszenie prawa materialnego, tj. art. 87 p.u.n. przez błędną wykładnię i przyjęcie, że z chwilą

ogłoszenia upadłości upadły przestaje być zobowiązany na rzecz wierzyciela w dotychczasowy sposób; art. 410 § 2 w związku z art. 405 k.c. przez błędną wykładnię i przyjęcie, że otrzymane w dobrej wierze przez wierzyciela świadczenie upadłego naruszającego art. 87 p.u.n. jest świadczeniem nienależnym; art. 411 pkt 1 k.c. przez niezastosowanie w sytuacji, gdy upadły wiedział lub powinien wiedzieć o zakazie spełniania świadczeń z wierzytelności objętych z mocy prawa układem, a przez to, że nie miał obowiązku ich spełniania; art. 5 k.c. przez niezastosowanie i założenie niestosowania konstrukcji nadużycia prawa do tego typu sytuacji, jak rozpoznawana sprawa. Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa z zasądzeniem kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 87 p.u.n., będącym przepisem bezwzględnie obowiązującym, od dnia ogłoszenia upadłości z możliwością zawarcia układu do dnia uprawomocnienia się postanowienia o zatwierdzenie układu albo o umorzeniu postępowania, upadły albo zarządca nie mogą spełniać świadczeń wynikających z wierzytelności, które z mocy prawa są objęte układem. W niniejszej sprawie zarząd został pozostawiony upadłemu, który według powołanego przepisu pozbawiony został podstawy prawnej do spełnienia świadczenia na rzecz wierzyciela, poczynwszy od dnia ogłoszenia upadłości, a więc od 3 listopada 2009 r. Wierzytelność pozwanego wynikała z ważnej umowy zawartej z powodem, zanim jeszcze popadł w upadłość układową i była ekwiwalentem za usługi wcześniej wykonane przez pozwanego. Świadczenie to pozwany otrzymał od upadłego już po ogłoszeniu upadłości, w okresie od 4 listopada do 18 grudnia 2009 r. Nastąpiło to zatem w czasie, w którym upadły nie miał już prawa świadczyć, gdyż stosownie do art. 272 p.u.n. wierzytelność pozwanego została z dniem 3 listopada 2009 r. objęta układem. Z tego wynika, że wobec jednoznacznego brzmienia powołanych przepisów p.u.n., mających charakter *iuris cogentis* upadły nie miał podstawy prawnej świadczenia w chwili jego dokonania, gdyż podstawa ta, z zastosowaniem art. 410 § 2 k.c. odpadła (*conditio causa finita*) z chwilą ogłoszenia upadłości „F.” Sp. z o.o., a świadczenie stało się nienależne.

Jak przekonująco wyjaśnił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 18 lipca 2014 r. w sprawie sygn. akt IV CSK 684/13 (nie publ.), w której występował ten sam powód, co w niniejszej sprawie a spór dotyczył podobnego, ale nie tożsamego zagadnienia prawnego, z chwilą ogłoszenia upadłości majątek upadłego stał się masą upadłości (art. 61 p.u.n.) i zaczął podlegać przepisom jej dotyczącym. Oznacza to, że skoro według powołanego orzeczenia upadłość została ogłoszona z możliwością zawarcia układu, to wierzytelności upadłego zostały objęte układem i upadły dłużnik nie mógł ich spełniać w taki sposób, w jaki czyniłby to przed ogłoszeniem upadłości. Wierzytelności te od tej chwili mogły być realizowane tylko poprzez wykonanie zawartego i zatwierdzonego układu. To z kolei sprawia, że miało prawną podstawę żądanie przez syndyka masy upadłości zwrotu spełnionego świadczenia jako nienależnego w oparciu o przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 410 § 1 w związku z art. 405 k.c.).

Rozważenia jednak wymaga, czy w ustalonych okolicznościach faktycznych nie znajdzie zastosowania art. 411 pkt 1 k.c. Uwalnia on bezpodstawnie wzbogaconego od obowiązku zwrotu świadczenia, jeżeli świadczący nienależnie wiedział, że nie był zobowiązany do świadczenia. Kwestia ta została również dostrzeżona w powołanym wyroku w sprawie IV CSK 684/13. Jak wyjaśnił w nim Sąd Najwyższy, z czym zgadza się skład orzekający w rozpoznawanej sprawie, nienależne świadczenie pochodziło z masy upadłości i spełnił je upadły, będący jednocześnie zarządcą masy, mający zatem ustawowy zakaz spełniania świadczenia na rzecz powoda jako wierzyciela. O zasadności wykonania zobowiązania wobec wierzyciela nie decyduje w takim wypadku tylko wola upadłego związana z dysponowaniem swoją własnością na rzecz określonych wierzycieli, gdyż zakaz dotyczy rozporządzania masą upadłości, a nie majątkiem upadłego. Bez znaczenia staje się więc to, czy wykonując zobowiązanie wobec pozwanego wiedział o spełnianiu nienależnego świadczenia w takim rozumieniu, jak wynika z art. 411 pkt 1 k.c. Zawsze więc spełnienie świadczenia wbrew zakazowi wynikającemu z art. 87 p.u.n. stanowić będzie świadczenie nienależne, a wiedza o tym upadłego nie decyduje o takiej kwalifikacji świadczenia.

Mimo podniesionych argumentów wskazujących na prawidłowość, co do zasady domagania się przez powoda zwrotu od pozwanego nienależnie

spełnionego świadczenia, gdyż upadły naruszył powołane przepisy p.u.n. nie można uznać powództwa za uprawnione. Stoją temu na przeszkodzie reguły przyzwoitości właściwe dla postępowania przedsiębiorców w obrocie gospodarczym. Reguły te dotyczą uczciwości postępowania, zaufania do kontrahenta, wobec którego wykonuje się zobowiązanie i oczekuje zrealizowania umowy z jego strony zgodnie z jej treścią, a w okolicznościach rozpoznawanej sprawy zasadności i zgodności z prawem spełnionego świadczenia wobec wierzyciela, który je przyjął jako należne świadczenie. Powstaje pytanie, czy w sprawie należy zastosować art. 411 pkt 2 k.c., to znaczy uznać, że spełnienie świadczenia przez upadłego dłużnika wobec pozwanego wierzyciela czyni zadość zasadom współżycia społecznego.

Przede wszystkim wymaga zwrócenia uwagi, że spełnienie świadczenia przez upadłego, mimo jego niezgodności z prawem spowodowało wygaśnięcie zobowiązania z umowy stron. To sprawiło, że pozwany utracił podstawę faktyczną i prawną do zgłoszenia przysługującej mu wierzytelności na listę wierzytelności objętych układem i do możliwości wpływania na ostateczny kształt układu. Pozwala to uznać, że wprowadzie korzystne w momencie spełniania dla pozwanego, ale niezgodne z prawem zachowanie upadłego jako zarządcy masy upadłości, a także zaniechanie nadzorcy i sądu upadłościowego, którzy powinni podjąć czynności w kierunku jak najszybszego odzyskania przez masę upadłości nienależnie spełnionego świadczenia doprowadziło do sytuacji, że pozwany przez ponad dwa lata mógł zasadnie przypuszczać, że uzyskał świadczenie, które mu się należało z tytułu wykonania umowy i nie musiał się liczyć z obowiązkiem zwrotu. Ponadto trzeba mieć na względzie, że w masie upadłości znalazły się aktywa, jak w powołanej sprawie IV CSK 684/13 w postaci sprzedanych desek, które podlegały spieniężeniu przez syndyka i w takim razie zwrot ich wartości (ceny) byłby podwójnym świadczeniem na rzecz upadłego. Znalazły się jednak aktywa wynikające ze świadczenia pozwanego na rzecz upadłego, wymagające zapłaty, która w sytuacji jak w tej sprawie, już nastąpiła. Jest również istotne, że zwrotu domaga się syndyk masy upadłości, po zmianie w kwietniu 2011 r. upadłości układowej na likwidacyjną, a to z kolei świadczy o istotnym pogorszeniu sytuacji masy upadłości.

Podnieść również należy, że wyłączną odpowiedzialność za spełnienie nienależnego w skutkach prawnych świadczenia ponosi upadły jako zarządca masy, który dopuścił się czynu niedozwolonego wykonując świadczenie na rzecz pozwanego. Odpowiedzialność ponosi również nadzorujący zarządcę nadzorca sądowy i w następnej kolejności sąd upadłościowy. Z art. 76 ust. 2 pkt 1 p.u.n. wynika obowiązek sądu upadłościowego do uchylenia z urzędu zarządu upadłego, jeżeli nawet nieumyślnie naruszył prawo. Tak się nie stało w rozpoznawanej sprawie, a odpowiednie czynności urzędowe nie zostały podjęte. Zasady słuszności, tożsame w powszechnym rozumieniu z ustawowymi zasadami współżycia społecznego, o jakich mowa w art. 411 pkt 2 k.c. nakazują uznać brak usprawiedliwienia dla roszczeń syndyka masy upadłości wobec pozwanego, który otrzymał świadczenie, będąc w dobrej wierze i w zasadnym przekonaniu o przysługującej mu należności, bez okoliczności wskazujących na obowiązek jej zwrotu i bez jakichkolwiek podstaw do przypuszczania o jego własnym nieuczciwym działaniu. To bowiem sprzeciwiałoby się przyznawaniu obecnie ochrony pozwanemu. Zakaz spełniania wierzytelności przez upadłego po ogłoszeniu upadłości służy także temu, żeby nie mógł on wybierać sobie spośród wierzycieli takich, wobec których spełni świadczenie w całości, gdyż działoby się to z pokrzywdzeniem pozostałych wierzycieli, jeśli nie udałoby się wszystkich zaspokoić w pełni z masy upadłości. Zakaz ten dotyczy jednak upadłego odnośnie do spełniania przez niego świadczenia, a nie wierzyciela, jeśli działał w dobrej wierze i nie ma w sprawie ustaleń o wiedzy pozwanego, że ogłoszona została upadłość dłużnika przed otrzymaniem należności, o której zwrot syndyk upomniął się prawie dwa i pół roku później. Ze stanu rozpoznawanej sprawy wynika, że pozwany działał w dobrej wierze.

Ze względu więc na wyjątkowe okoliczności rozpoznawanej sprawy można uznać, że pomimo spełnienia przesłanek określonych w art. 87 p.u.n., czyli w przepisie bezwzględnie obowiązującym i wykonania przez zarządcę masy upadłości świadczenia, które stało się nienależne po ogłoszeniu upadłości przedsiębiorcy z możliwością zawarcia układu, nie powstanie obowiązek zwrotu tego świadczenia, jeśli jego spełnienie okaże się zgodne z zasadami współżycia

społecznego, a żądaniu zwrotu sprzeciwia się poczucie sprawiedliwości (art. 411 pkt 2 k.c.).

Mając to na uwadze należało na podstawie art. 398¹⁵ § 2 k.c. uchylić zaskarżony wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.).